

prema čovjeku. Čuda su predstavljala za židovske vjerske vođe skandal, ukoliko se jedan čovjek stavio na razinu samoga Boga. Naime, subotom je dopušteno jedino Bogu da djeluje, a ne i čovjeku. A Isus upravo to čini, sebe stavlja na razinu samoga Boga i subotom čini čuda. (str. 75.) I veliki proroci čine čuda, ali Krist ih nadmašuje veličinom svojih čuda i načinom činjenja čuda (Krist nikada ne moli prije čuda, za razliku od proroka, str. 92s.). On objavljuje tko je on: da »ima vlast«, »jesam koji jesam«, da »jest uskrsnuće«, da je on sam mana koja dolazi s neba, da je gospodar nad stvorenjem. (str. 80.-107.)

Nakon što je razvio svoje temeljne teze o »Isusu Kristu kao čudotvorcu«, Berger u ostalim dijelovima knjige promišlja čuda u kontekstu Kristova mesijanstva (»mesijanska tajna«), Crkve, teodiceje. Posebice je vrijedno poglavlje o načinima događanja čuda gdje Berger naziva čuda »djelima odnosa« kojima Bog u Isusu Kristu čovjeka pomiruje i uvodi ga u zajedništvo sa sobom. Dakle, ne radi se ni o kakvim demonstracijama moći. (str. 163.-164.) Možemo reći da Bergerova knjiga predstavlja važan poticaj biblijskoj i sustavnoj teologiji (kristologiji), u kojoj su čuda gotovo u potpunosti iščezla, da ponovno otkrije »Krista čudotvorca«.

Ivica Raguz

Josip Grbac

Etičke dvojbe hrvatskog društva. O važnosti odgoja za moralne vrijednosti

– Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., 201 str.

U knjizi *Etičke dvojbe hrvatskog društva. O važnosti odgoja za moralne vrijednosti*, autor Josip Grbac, svećenik Porečko-pul-

ske biskupije i profesor moralne teologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu - Teologiji u Rijeci, sabrao je četrnaest svojih radova, napisanih tijekom posljednjih nekoliko godina, kao plod teološkoga promišljanja o središnjim temama današnje, postkoncilske moralne teologije, ali u svjetlu hrvatske društvene stvarnosti. Grbac se, naime, vrlo hrabro suočava s mnogim izazovima pred kojima se nalazi današnja moralka, uokvirujući ih u šest tematskih blokova, kako bi pridonio, prema njegovim riječima, već uglavnom »zaboravljenoj« moralnoj obnovi hrvatskoga društva.

U prvomu tematskom bloku, raspravljajući o etici u Bibliji (str. 19.-36.), autor ukazuje na zahtjev Drugoga vatikanskog sabora da »znanstveno izlaganje moralne teologije treba temeljitije hraniti naukom Svetoga pisma kako bi mogla rasvijetliti uzvišeni poziv vjernika u Kristu i njihovu obvezu da u ljubavi donesu plod za život svijeta« (*Optatam totius*, br. 16.) te se pita što Božja riječ, kako u Starom, tako u Novom zavjetu, daje današnjoj kršćanskoj etici kako bi ona bila ne samo prihvatljiva današnjem čovjeku, nego i efikasna? Drugim riječima, raspravljajući o specifičnosti kršćanskoga morala, autor poziva na daljnje otkrivanje bogatstva biblijske poruke, osobito Novoga zavjeta, kako one ne bi bile samo »sadržajni višak«, već uistinu putokaz za suvremeno etičko promišljanje. Stoga, u drugomu tematskom bloku, posvećenom pitanju odnosa etike i odgoja (str. 37.-82.), ukazujući osobito na poteškoće na koje u tom kontekstu nailazimo u hrvatskomu školskom sustavu i u sredstvima društvene komunikacije, autor ukazuje na doprinos što ga Crkva pruža u procesu odgoja za socijalne krjeposti u hrvatskomu društvu, ističući, na osobit način, važnost školskoga vjeronauka u tom procesu. Naime, put »preodgoja« dug je i izuzetno naporan te, prema

riječima autora, prikladan put je onaj koji počinje »ispočetka«, prvenstveno od odgoja u školi.

U trećemu tematskom bloku, autor ulazi u vrlo složeno područje odnosa kršćanske etike i kult(ure) tijela. (str. 83.-103.) On naglašava da kršćanska etika ne želi biti samo sistem apstraktnih principa, već mora fenomenološki uvidjeti kakav je taj čovjek kojega želi etički i moralno osviještiti. U tom smislu, autor pokušava podstrijeti teološke i etičke argumente nauka Crkve o dostojanstvu ljudskoga tijela te tako pripomoći da on bude prihvatljiv u mnogim pitanjima, kao što su eutanazija, ophođenje sa zdravljem, darivanje organa, genetika. Četvrti tematski blok nastavlja započetu raspravu, ali primijenjenu na etiku u zdravstvu. (str. 105.-132.) Kako sam autor ističe, ujednačena ravnoteža između tijela i čovjekova duha bit će ključ etičke normative u medicini. »Ova etika posebno je osjetljiva na neke negativne pojave u hrvatskom društvu kao što su mito i korupcija te upravo nastojanja oko uspostave etike u medicini predstavljaju hermeneutski ključ pod kojim možemo vrjednovati nastojanja da se iskorijene i sve ostale negativne pojave u hrvatskom društvu.« (str. 16.) U tom smislu slijepa poslušnost nekom kodeksu ne može imati prioritet pred kršćanskom savješću pojedinca. (usp. str. 132.)

Peti tematski blok posvećen je pitanju kršćanske etike i (ne)nasilja. (str. 133.-158.) Autor osobito fokusira svoja promišljanja na nedavna ratna događanja te ističe kako kršćanska etika, ako ne želi »promašiti« povijesni »kairos«, mora objasniti svoj stav u odnosu na nasilje koje eventualno ima religijski korijen, osobito prema nasilju nad ženama i prema izazovima suvremenoga terorizma. Šesti, posljednji tematski blok, posvećen je pitanju Europe i hrvatskom približavanju europskoj zajednici naroda.

(str. 159.-194.) Kako sam autor ističe, povijesni trenutak ovih razmišljanja predstavlja činjenica da će Hrvatska uskoro postati članicom Europske unije te svako promišljanje o etičkim vrijednostima i ulozi etike u hrvatskom društvu mora uzeti u obzir ovu povijesnu situaciju. Drugim riječima, mnoge etičke vrijednosti u budućnosti koja nas očekuje naći će se na »slobodnom tržištu« i biti podvrgnute svojevrsnom pragmatizmu koji zahtijeva suživot u jednoj zajednici država. Prema riječima autora, to nameće »hitni zadatak u dvojakom smislu riječi. Radi se ponajprije o potrebi preispitivanja vlastitih etičkih stavova, njihova »učvršćivanja« kako ne bismo jednostavno podlegli zakonitostima tržišta. No, radi se i o pitanju o onomu čime kršćani mogu pridonijeti kako se suživot u Europi ne bi sveo samo na prilagođavanje diktatima moćnije većine.« (str. 17.)

Knjiga dr. Grbca metodološki je dobro strukturirana, a radovi su napisani na temelju crkvenih dokumenata i relevantne teološke literature, uglavnom s njemačkog, talijanskog i hrvatskog govornoga područja. Možemo stoga reći da je knjiga dr. Grbca, u kojoj se nalazi pet još neobjavljenih radova i devet doradenih radova, od kojih je pet objavljeno u Riječkom teološkom časopisu, a četiri u prigodnim zbornicima, značajan doprinos hrvatskoj teološkoj misli na području moralne teologije. Knjiga ne samo što argumentirano uočava probleme hrvatskoga društva, već čitateljima želi pružiti i adekvatne odgovore na njih, osobito na ona koja zahtijevaju hitan odgovor ako želimo izgraditi humano društvo, »društvo s dušom«. Stoga, prema riječima autora, »sva naša etička promišljanja moraju voditi računa o činjenici ulaska Hrvatske u Europsku uniju. Imajući u vidu kakav je sadašnji trend u centrima moći kakav je Europska unija, takva centralizirana vlast funkcionirat će isključivo na načelima pra-

gmaticizma, interesa i profita. Hoće li Hrvatska u takvom društvu moći opstati, a da ne bude prisiljena kompromitirati korijene, pa i one religiozno-etičke, na koje se poziva većina njezina stanovništva? Sve ovo ne smije biti shvaćeno kao prizivanje izolacionizma nego kao poziv na trijezno razmišljanje, na dugoročne staze, o tome što nam predstoji.« (str. 201.)

Vladimir Dugalić

Marinko Perković

Prema moralnoj zrelosti

– Vrhbosanska katolička teologija, (Biblioteka Radovi, knjiga 12), Sarajevo, 2009., 189 str.

U knjizi *Prema moralnoj zrelosti* sabrano je devet radova Marinka Perkovića, svećenika Vrhbosanske nadbiskupije i profesora moralne teologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Sarajevu, napisanih tijekom posljednjih desetak godina, kao plod teološkoga promišljanja o središnjim temama današnje, postkonzilske moralne teologije. Autor se, naime, vrlo hrabro suočava s mnogim izazovima suvremene moralke, uokvirujući ih u tri tematska bloka.

U prvomu, govoreći o bitnim komponentama objektivne moralnosti (str. 11.-65.), autor raspravlja o specifičnosti kršćanskoga morala i o odnosu vjere i razuma (str. 13.-29.) te polemizira s predstavnicima autonomnoga morala (Alfons Auer, Joseph Fucks, Franz Böckle) i etike vjere (Bernhard Stöckle, Heinz Schürmann, Joseph Ratzinger, Konrad Hilpert, Antonio di Marino), potom ukazuje na važnost spoznavanja moralne istine, izražene u moralnim vrjednotama i oblikovane u moralnim normama (str. 30.-48.), te ukazuje na aktualnost naravnoga moralnog zakona

(str. 49.-65). U drugomu tematskom bloku, ističući neke komponente subjektivne moralnosti (str. 67.-146.), autor ukazuje na važnost odgoja savjesti (str. 69.-86.) i krjeposti razboritosti (str. 87.-109.) te osobito na važnost ekološke svijesti (str. 110.-125.) i odgoja za kršćanski koncept tolerancije u suvremenomu društvu (str. 126.-146.).

Treći tematski blok posvećen je moralnim porukama dvojice bosansko-hercegovačkih književnika (str. 147.-183): moralnoj misli u djelima Ive Andrića (str. 149.-164.) i elementima humanističke etike u djelima Meše Selimovića (str. 165.-183.). Analizirajući njihova djela autor ističe kako već Andrić opisuje Bosnu i Hercegovinu kao zemlju mržnje i straha u kojoj, s jedne strane, turski gospodari imaju tamnu stranu svoje čudi koja ostaje mnogim strancima zagonetka, a s druge strane to je zemlja paradoksa u kojoj smiješak nije uvijek smiješak, kao što ni »da« nije uvijek »da«, ni »ne« uvijek »ne«. Andrić opisuje Bosnu kao zemlju netrpeljivosti u kojoj se ne poštuje ljudsko dostojanstvo, već vlada strah. I Selimović u svojim djelima ukazuje na paradoksalnost i beskompromisni dogmatizam u Bosni u kojoj je vlast nezasićena strast te Perković zaključuje kako povijest u Bosni i Hercegovini ne ide linearno već ciklički te se tamne strane ponavljaju, samo što akteri mijenjaju svoje uloge. Knjiga završava Kazalom autora (str. 185.-189.)

Uvidom u sadržaj knjige uočavamo da je središnja tema teološke misli Marinka Perkovića čovjek i njegovo dostojanstvo, potpuno ostvareno u osobi Isusa Krista. On stoga piše: »U jedno sam ipak siguran: tko vjeruje u Isusa Krista, taj lakše spoznaje koje je djelovanje u skladu s dostojanstvom ljudske osobe, a samim tim i moralno ispravno.« Drugim riječima, suočen sa strašnim posljedicama nedavnoga rata u Bosni i Hercegovini, kada su mnogi, pozi-